

Åndsfrihed og musikfagets potentialer

Artiklen udspringer af et ph.d. projekt om musikalske fællesskaber, hvor jeg gennem semistrukturerede interviews undersøgte lærernes perspektiver på musikfaget i folkeskolen. Artiklens formål er at udforske musikfaget i et kulturfilosofisk perspektiv og afklare dets potentiale i forhold til begrebet åndsfrihed. Jeg introducerer begrebet åndsfrihed og dets betydning for musikundervisning. Det gør jeg, fordi musikfagets indflydelse på åndsfrihed er væsentlig at forstå i forhold til fagets fremme af elevernes evne til at udforske forskellige perspektiver. Jeg belyser musikfaget som et kulturelt fænomen, hvor jeg fremhæver værdien af respekt og forskelligheder.

Nøgleord: musikundervisning, åndsfrihed, lærerperspektiv, kulturel mangfoldighed, grundskole

Et kulturfilosofisk blik på folkeskolens formålsparagraf

Mit formål med denne artikel er at kaste et kulturfilosofisk lys over musikfaget ved at udforske dets potentiale i den eksisterende debat om fagfornyelse i folkeskolen. De fleste undersøgelser fokuserer på musikfagets udfordringer i forhold til fagets eksistens, velvidende at musikfaget indeholder kvaliteter, som ikke italesættes, fordi fokus er på, at faget er eksistenstruet (Jorgensen 1990; Nielsen 2022; Holgersen & Holst 2020; Boeskov 2023).

Folkeskolen hviler på et fundament af åndsfrihed, ligeværd og demokrati (BUVM 2024), men ofte spiller disse begreber en sekundær rolle i forhold til musikfaget. Særligt begrebet åndsfrihed forbliver udfoldet i de didaktiske overvejelser i musikundervisningen. Dette ses blandt andet i antologien *Åndsfrihed det moderne samfund* (Korsgaard & Mørch 2022), hvor begrebet undersøges i et historisk og samfundsmæssigt perspektiv.

I samme antologi inddrages skoleperspektivet med særligt fokus på blandt andet forskningsfrihed, højskoler og friskoler, mens musikundervisning ikke nævnes.

I de seneste rapporter om musikundervisning er fokus rettet på, at flere børn og unge skal have adgang til at beskæftige sig aktivt med kunst. I rapporten *Grib engagementet* (Boeskov 2023) er der særligt fokus på samarbejdet på tværs af forskellige institutioner med det formål at skabe øgede muligheder for deltagelse i kunstneriske aktiviteter for børn. Dette undersøges ligeledes i rapporten *Den magiske musikmaskine*, hvor det tværfaglige samarbejde mellem lærere, musikudøvere og børn undersøges med henblik på at øge motivationen for musikskabelse for børn (Fogh et al. 2021). Andre rapporter bekræfter musikfagets udfordringer i folkeskolen både med hensyn til manglende faglærere (Nielsen 2022) og den manglende prioritering af musikfagets potentiale i folkeskolen (Holgersen & Holst 2020). Imidlertid indgår begrebet åndsfrihed ikke på afgørende vis i de seneste rapporter om musikundervisning. Åndsfrihed forbliver derfor et udfoldet begreb for musikundervisningen, selvom musikfaget også hviler på begreber som åndsfrihed, ligeværd og demokrati (BUVM 2024).

De didaktiske implikationer af begrebet åndsfrihed betyder for mig at se, at skolen skal give plads til forskellige synspunkter og tale om eksistentielle spørgsmål. I en undervisningssammenhæng handler det om at give eleverne mulighed for at udfolde og støtte deres refleksion og personlige udtryk. Ofte overses dette på grund af ressourcemangel, men det er vigtigt at fremme disse værdier for at sikre, at elever får de nødvendige færdigheder og erfaringer, så de kan begå sig i et mangfoldigt og demokratisk samfund. Min undersøgelse vil fremlægge ny viden i feltet; jeg vil fremlægge væsentlige aspekter, som i et åndsfrit perspektiv kan belyse musikfagets potentiale

i folkeskolen. Jeg vil således belyse følgende spørgsmål: *Hvordan kan musikundervisningen i folkeskolen bidrage til at fremme åndsfrihed forstået som retten til at udtrykke egne holdninger og værdsætte kulturel diversitet?*

For at besvare dette spørgsmål vil jeg, efter en kort redegørelse for metode og empiri, præsentere en kort refleksion over, hvad åndsfrihed indebærer i folkeskolen. Jeg vil også præcisere, hvordan åndsfrihed spiller en central rolle i skolen. Derefter vil jeg belyse musikundervisningen som et kulturelt fænomen. Til sidst vil jeg se på musikundervisningens potentialer i forhold til værdsættelse af forskelligheder i musikundervisningen.

Metode og empiri

Den empiriske tilgang styrker analysen ved at tilføre udsagn, der udfordrer og uddyber den teoretiske diskussion om musikundervisningens potentialer i forhold til åndsfrihed. Ved at vægte åndsfrihed og hele folkeskolens formålsparagraf i undervisningen kan vi understøtte skolens overordnede mål om at forberede eleverne til et liv som aktive deltagere i skolen og i samfundet.

I dette afsnit vil jeg redegøre for det samlede datagrundlag for mit feltarbejde og forklare, hvordan materialet er indsamlet. Empirisk er artiklen baseret på transskriberede semistrukturerede interviews om multikulturelle aspekter i musikundervisningen. De semistrukturerede interviews blev gennemført ud fra en kritisk tilgang, hvor lærernes holdninger og ønsker blev set som meningsfulde artefakter. Lærerne blev ikke introduceret til hverken multikulturel musikundervisning eller åndsfrihed inden samtalerne. De forskellige interviews havde et dobbeltsidigt formål. På den ene side var samtalerne et grundlag for at undersøge musiklærernes måde at forholde sig til musik som kulturelt fænomen og åndsfrihed, og på den anden side var det en undersøgelse af musiklærernes ønsker i forhold til musikfaget.

Denne undersøgelse udspringer af resultater fra to tidligere undersøgelser. Den første undersøgelse kombinerede elevernes besvarelse af et spørgeskema og musikalske interventioner med efterfølgende klassebaserede dialoger i tre danske folkeskoler. Undersøgelsen viste, at elevernes opfattelse af et godt musikalsk fællesskab indeholdt elementer som diversitet, valgmuligheder, venlighed og medbestemmelse i musikundervisningen (Hansen 2024). Dette førte til en efterfølgende undersøgelse af musiklæreres arbejde med musikundervisningen – med fokus på multikulturelle musikalske fællesskaber – på fire forskellige skoler. Denne undersøgelse viste, at musiklærerne følte sig begrænset af krav, mål og retningslinjer (Hansen & Chemi 2025).

Dette rejste min undren over musikfagets formål, og hvordan musiklærerne opfattede begreber som åndsfrihed – forstået som et møde mellem forskellige perspektiver i musikundervisningen.

Med udsagn fra musiklærere om musikundervisningen integrerer jeg forskellige teoretiske synspunkter, herunder musik som kulturelt fænomen, med det formål at undersøge værdsættelse af diversitet og åndsfrihed i musikundervisningen. Dette gøres med henblik på en nuanceret forståelse af, hvordan musikfaget i Danmark gennem forskellige musikalske udtryk kan arbejde med begrebet åndsfrihed i folkeskolen.

Åndsfrihed i folkeskolen

Generelt kan åndsfrihed beskrives som retten til og muligheden for, at enkeltpersoner og samfund kan udtrykke, udforske og praktisere deres egne overbevisninger, ideer og kreativitet uden frygt for undertrykkelse, censur eller tvang (Korsgaard & Mørch 2022).

Væsentligt er det at bemærke, at åndsfrihed i folkeskolen er reguleret af den danske lovgivning, herunder grundloven og folkeskoleloven (BUVM 2024). I den gældende grundlov er åndsfriheden blandt andet fastlagt som trosfrihed i § 67. Trosfrihed refererer til retten til at vælge og praktisere ens religiøse eller åndelige overbevisninger uden tvang eller diskrimination. Trosfrihedens manifestation i samfundet viser sig i folkeskolen som mangfoldighed, hvor forskellige overbevisninger, kulturer og værdier er repræsenteret. Ytringsfrihed, som er fastlagt i grundlovens § 77, beskriver retten til at udtrykke holdninger og ideer gennem tale, skrift og kunst uden frygt for straf eller forfølgelse. Skolen støtter elevernes evne til at skabe og udtrykke sig og fremmer således ytringsfriheden, fordi den giver eleverne mulighed for at udforske og udvikle deres egne tanker og overbevisninger ved at støtte deres evne til at skabe og udtrykke sig gennem kunst, kultur og kreativitet (jf. Folketinget 2023).

I den danske skolehistorie betragtes åndsfrihed som en grundlæggende værdi, og i 1975 blev det vedtaget at inkludere åndsfrihed som et væsentligt begreb i formålsparagraffen (Coninck-Smith & Appel 2013). Men allerede før dette tidspunkt var åndsfrihed et betydningsfuldt begreb. Det blev anvendt fra midten af 1800-tallet i forbindelse med oprettelsen af institutioner som højskoler og de frie skoler. I denne kontekst betød åndsfrihed en accept og anerkendelse af mangfoldighed, hvad angik andre interesser end dem, som det offentlige kunne tilbyde undervisning i. Denne bevægelse mod åndsfrie institutioner har rødder i Grundtvigs kamp for sognebåndsløsning tilbage i 1855, hvor det blev muligt frit at vælge en kirke. På samme tid blev det også muligt for forældre at oprette en skole baseret på deres eget ideologiske grundlag (Appel & Coninck-Smith 2013). I folkeskolen refererer begrebet åndsfrihed til fremme og beskyttelse af elevernes ret til at udtrykke egne holdninger og tro inden for rammerne af lovgivningen (jf. folke-

skolens formål: BUVM 2024, kapitel 1). Det betyder, at skolen skal skabe et miljø, hvor elever og lærere respekterer og lytter til andres perspektiver og ikke favoriserer en bestemt trosretning eller religion.

I folkeskolens formålsparagraf, som er folkeskolens fundament, står der, at eleverne skal tilegne sig kundskaber og færdigheder, som forbereder dem til videre uddannelse og giver dem lyst til at lære, gør dem fortrolige med dansk kultur, giver dem forståelse for andre kulturer og fremmer den enkelte elevs alsidige udvikling. I skolen kan lærere i undervisningen hjælpe eleverne med at forstå og værdsætte forskellige kulturer og livssyn, og dermed kan skolen være med til at fremme åndsfrihed, ligevoerd og demokrati og forberede eleverne til deltagelse, medansvar og pligter i et samfund med frihed og folkestyre (BUVM 2024).

Skolerne arbejder med folkeskolens formålsparagraf ved at organisere undervisningen i fag, som for de flestes vedkommende har været kendt gennem generationer som dansk, historie, musik, madkundskab osv. De fleste fag har deres naturlige plads på ugeskemaet, men der findes også timeløse fag og emneuger, for eksempel karneval og skolens musikalske aktiviteter i løbet af et skoleår. De forskellige tiltag, som skolerne har prioriteret gennem en årrække, har blandt andet været morgensang, skolefester, lejrskole, emneuger, besøg på museer og besøg af professionelle musikere og kunstnere på skolen.

Musik som kulturelt fænomen

Selvom musik ofte betragtes som et universelt fænomen, adskilt fra sine kulturelle og sociale kontekster, argumenterer DeNora (1986) for, at musik er mere end et universelt medium. Ifølge DeNora (2000) er musik tæt forbundet med det sociale og kulturelle liv, og den spiller en aktiv rolle i at fremkalde, stabilisere og ændre de rammer, som styrer sociale og kulturelle handlinger og interaktioner, både på individuelt og kollektivt plan (DeNora 2000). Når jeg reflekterer over musik og åndsfrihed, bør det ses som et filosofisk perspektiv, der betragter musik som et kulturelt fænomen i relation til folkeskolens formålsparagraf, snarere end som en definition af, hvad musik er.

Åndsfrihed
Ligevoerd
Demokrati

Som kulturelt fænomen har musik potentiale til at fremkalde møder på tværs af forskellige kulturers udtryksformer (Urbain 2008). Dette skyldes, at musikken i sig selv indeholder elementer, der muliggør kulturelle møder, såsom universalitet og mangfoldighed. Musikken er universel, fordi den anvendes i næsten alle kulturer og samfund verden over. Den er også mangfoldig, idet den anvendes forskelligt og har varierende udtryk i forskellige kulturer og sociale sammenhænge (Urbain 2010). DeNora (2000) fremhæver, at musik spiller en dynamisk og aktiv rolle i formningen af sociale og kulturelle adfærdsmønstre, der rækker ud over at afspejle eller udtrykke værdier. Musik fungerer som en ressource, der påvirker, hvordan mennesker oplever og engagerer sig i verden omkring dem. Den er til stede i daglige aktiviteter, i dans, ved højtid og sociale begivenheder, og den bidrager til at skabe mening ved at forme vores oplevelse af tid, rum og emotionel energi. Musik kan derfor påvirke forskellige dimensioner af social handling, herunder følelser, perception, kognition, bevidsthed, identitet, energi og kropslig adfærd (DeNora 1995).

Når musik har denne indflydelse, bliver kontrollen over dens anvendelse i sociale sammenhænge en måde at strukturere parametrene for handling på. Sarah Cohen (1993) tilføjer, at musik fungerer som en måde at "tune ind" på en situation. Den kan fremkalde specifikke adfærdsmønstre, påvirke kropssprog, følelser og selvpfattelse, hvilket gør musik til en central faktor i både skabelsen og forandringen af sociale rammer. På den måde bliver musik en allieret i en række aktiviteter, der former vores sociale og kulturelle virkelighed. Den fungerer som en ressource til at skabe og ændre aspekter af verden, inklusive vores subjektivitet og selvpfattelse.

Elliott og Jorgensen

I dette afsnit vil jeg med udgangspunkt i David Elliott og Estelle Jorgensen redegøre for musik som et kulturelt fænomen. Jeg vil se på musikundervisning som et fag, der omfavner mangfoldighed og fremmer aktiv deltagelse i musikskabelse med fokus på kulturel forståelse.

Elliott er en amerikansk musikpædagog og forsker, hvis forskning bidrager til forståelse af musik som

et kulturelt fænomen, der rækker ud over tekniske færdigheder. Elliott understreger, at musik er en kulturel udtryksform, som formidler værdier, traditioner og identiteter i forskellige kulturer og samfund (Elliott 1995). Han argumenterer derfor for, at musikundervisningen skal omfatte forskellige musikalske traditioner og genrer fra hele verden (Elliott 1990).

Samtidig ser Elliott musik som et socialt samspil, som giver mennesker mulighed for at deltage aktivt og forme musikalske udtryk i fællesskab. Musik er derfor ikke kun noget, der skabes eller lyttes til; det er en handling udført af mennesker, hvormed det er muligt at skabe forbindelser mellem mennesker og deres kulturer. Elliott opmuntrer derfor til musikskabelse og musikudfoldelse, hvilket dels bidrager til, at eleverne udvikler deres kreative evner ved at skabe deres egne musikalske udtryk, dels til udviklingen af musikalske udtryk i den pågældende kultur (Elliott 1989; Elliott 2005).

Endelig beskæftiger Elliott sig med begrebet musikalsk identitet. Han mener, at musik spiller en vigtig rolle i dannelsen af individuel og kulturel identitet. Gennem musik kan mennesker udtrykke, hvem de er, forbinde sig med deres kulturelle rødder og lære andres kulturelle rødder at kende (Cardoso 2023; Elliott 2009).

Jorgensen er en amerikansk musikdidaktiker, som skriver om musikundervisning og musikkens betydning i kulturelle sammenhænge. Hun fremhæver vigtigheden af at anerkende og værdsætte den kulturelle mangfoldighed i musik som en kilde til kreativitet og transformation for eleverne i musikundervisningen (Jorgensen 1997).

En central del af Jorgensens musikdidaktik handler om at præsentere eleverne for forskellige musikalske udtryk og musiktraditioner som et middel til at fremme forståelse og respekt for forskellige kulturer (Jorgensen 2003). Når eleverne introduceres til disse forskellige musikalske udtryk, er det ifølge Jorgensen vigtigt at give dem mulighed for kritisk refleksion og for at eksperimentere med musikkens kulturelle elementer. Dette er for at give eleverne en dybere forståelse af musikkens rolle i forskellige kulturer og støtte dem i at udvikle deres egne musikalske udtryk (Jorgensen 2008).

At møde kulturer gennem musikalske oplevelser

Selvom både Elliott og Jorgensen har nogle sammenfaldende perspektiver på musik som et kulturelt fænomen i undervisningen, er der også forskelle i deres tilgange og vægtninger. Jorgensen lægger ofte vægt på kulturel inklusion i musikundervisningen. Hendes tilgang indebærer, at man præsenterer eleverne for et rigt musikalsk repertoire fra forskellige kulturer og musiktraditioner med den intention at fremme forståelse for forskellige kulturer og perspektiver. Hun argumenterer for, at eleverne skal lære om forskellige kulturers musik og musiktraditioner som en integreret del af deres skolegang. Desuden fremhæver hun vigtigheden af kritisk refleksion over såvel som dialog om musikkens kulturelle dimensioner.

På den anden side har Elliott en tilgang, der understreger musikalsk identitet. Han støtter et rigt musikalsk repertoire, men vægter ideen om at hjælpe eleverne med at forbinde musik med deres personlige og kulturelle baggrund som en måde at skabe en meningsfuld forbindelse til musikken. Han tilskynder musikalsk skabelse, hvor eleverne opfordres til at skabe deres egen musik og udtrykke sig gennem musikken.

I det følgende afsnit vil jeg fremlægge forskellige didaktiske overvejelser over musikundervisningen med henblik på at undersøge begrebet åndsfrihed i et kulturfilosofisk perspektiv. Med afsæt i Jorgensens og Elliotts syn på musikken som et kulturelt fænomen vil jeg analysere udsagn fra musiklærere. Ved at integrere teoretiske synspunkter i analysen er det muligt at få en mere nuanceret forståelse af, hvordan musikundervisningen i Danmark kan værdsætte kulturel diversitet. Dermed er det også muligt at få et bud på en musikdidaktik, der bygger på folkeskolens formålsparagraf.

Analyse af musiklæreres udsagn

I denne analyse vil jeg behandle musiklæreres udsagn af det musikalske indhold i folkeskolens musikundervisning med det overordnede formål at undersøge musik som et kulturelt fag.

Musiklæreres syn på musik som et kulturelt fænomen

En musiklærer udtaler sig om det musikalske repertoire og fortæller, hvordan forskellige sange udvælges til musikundervisningen:

Musiklærer: Når jeg vælger repertoire, er det ud fra mange vinkler. Det kan være sange, der passer til et tema, som en kollega har valgt at fortælle om til samlinger. Det kan være sange, der passer til årstiden eller højtider. Det kan være nye og gamle sange.

Musiklæreren udtrykker i dette citat, at der er en bevidsthed om inddragelse af et varieret musikalsk repertoire. Ifølge Jorgensen øger en bred tilgang af musikalsk repertoire elevernes mulighed for at udforske forskellige kulturelle udtryksformer. Musiklæreren uddyber dog ikke sine tanker om musik som et kulturelt udtryk, som de kan mødes om, eller hvilke højtider der vælges musik til.

Musiklærerne blev også spurgt om deres syn på musik i forhold til fællesskabende aktiviteter. Hertil svarede en musiklærer:

Musiklærer: Først og fremmest forsøger jeg at danne et rum, hvor klassen kan mødes i et univers, hvor vi gennem musikken skaber vores egen fælles forbindelse, der som udgangspunkt er uafhængig af det, vi alle kommer fra. Musikken bliver det, som vi mødes om og mødes i.

Jorgensen ville – med sit fokus på filosofiske og pædagogiske aspekter af musikundervisningen – sætte pris på, at musiklæreren forsøger at skabe et rum, hvor musikken tjener som det fælles bindeled. Hun ville dog opfordre læreren til at engagere eleverne i diskussioner om, hvordan musik kan forbinde os, og hvordan musikken kan være et værdifuldt udtryk for vores fællesmenneskelige erfaringer. På den anden side ville Elliott opfordre til en mere praktisk og deltagende tilgang, hvor eleverne ikke blot er passive lyttere, men aktive medskabere af musikken.

Det ville ifølge Elliott styrke deres forbindelse til musikken og hinanden. Særligt træder det frem, at musiklærerne overvejende forholder sig til musikken som en universel udtryksform, hvor musikken forventes i sig selv at skabe fællesskab – uafhængigt af kulturelle tilhørsforhold.

Musiklæreres møde med eleverne

Musiklærer: *Strukturen er, at læreren primært styrer, så kan det være, at man laver quiz og får brugt det, de har lært. Men så er der også en praktisk del. Og jeg oplever, at den praktiske del kan de bedre byde ind på med noget medbestemmelse, end de kan med det teoretiske, fordi det er helt nyt og skal være meget enkelt.*

Musiklærer: *Når vi samles i musiklokalet, starter vi altid ud fælles, hvor dagens program er skrevet på tavlen. Der er variation i den enkelte lektion, men der er også afveksling hen over året. De ældste klasser er ved årets start blevet præsenteret for årsplanen.*

Jorgensen argumenterer for, at musiklærere først og fremmest værdsætter, hvad der virker i deres klasseværelser. Dette leder til en lærerstyret tilgang, hvor der er fokus på færdighedsbaserede didaktiske tiltag (Jorgensen 2021). Inddragelse af forskellige perspektiver og undren i musikundervisningen kommer ikke med standardiserede løsninger, og derfor må musiklærere, der ønsker at bringe diversitet ind i musikundervisningen, modstå fristelsen til at standardisere praktiske løsninger i undervisningen.

Den håndværksmæssige del af musikken forpligter musiklærere til også at forholde sig til musikundervisningen som et praktisk fag. Her henviser musiklæreren i ovenstående citat til, at i den praktiske del er det lettest at inddrage eleverne, fordi her kan de bedst byde ind. Musiklærerne henviser til musik som et praktisk og teoretisk fag. Men der er flere perspektiver på musikfaget og musikundervisning.

I min undersøgelse ses musikken som nævnt i et kulturfilosofisk perspektiv, hvor musikken ses som et integreret kulturelt fænomen (jf. Zentner 1973). Lærernes didaktiske overvejelser tager primært hensyn til, hvad der er muligt i dagligdagen. Deres overvejelser og muligheder skal ses i både et teoretisk og praktisk perspektiv. Men med en kulturfilosofisk tilgang kan musiklæreren også forholde sig til, hvad der er muligt andre steder, med det formål at lade sig inspirere og prøve noget, som man ikke ved om fungerer (Walker 2000).

Værdsættelse af forskellige identiteter og perspektiver

Musiklærer: *Sat lidt på spidsen tror jeg nærmere, at musikken er med til at skabe identitet frem for blot at være en afspejling. Jeg håber, at eleverne får noget med sig, som er med til at danne dem, ikke kun musikalsk, men også som menneske.*

Musiklæreren lægger her vægt på at udvikle den enkelte elevs musikalske selvudtryk og fremhæver betydningen af musik som en kilde til identitet og personlig dannelse. Elliott argumenterer for, at musikundervisning ikke blot skal være en teknisk træning i at spille et instrument eller udføre et stykke musik, men snarere en mulighed for at forstå musik som en kilde til kreativitet og selvudtryk. Han opfordrer til, at eleverne inddrages i musikalsk skabelse og refleksion over musikkens betydning i deres eget liv. Musiklærerens fokus på at danne eleverne, ikke kun musikalsk, men også som mennesker, stemmer overens med Elliotts tilgang, Elliott ville dog opmuntre til at skabe et miljø, hvor eleverne kan udforske deres egen og andres musikalske identitet med intentionen om at udvikle en dybere forståelse af musikkens rolle i eget og andres liv.

En musiklærers udtalelse om elevernes møde med musikalske aktiviteter i skolen:

Musiklærer: *Men har de nu ikke fået den øvet, har de ikke fortalt forhistorien, og hvad er der med den her komponist og så videre, og ikke har et forhold til at stå at synge den sammen med kammeraterne, så bliver det bare sværere at være en del af fællesskabet el-ler opleve sig som en del af fællesskabet. Så jeg oplever også, at vi nogle gange ikke kommer helt i mål med at have lavet den der forforståelse.*

Elliott ville understrege betydningen af det personlige engagement i undervisningen. Han ville pege på, at forståelse og forhistorie ikke blot er intellektuelle øvelser, men også eksistentielle, hvor eleverne får mulighed for at engagere sig både personligt og følelsesmæssigt i læringen for at blive en del af fællesskabet. Samlet set ville Elliott argumentere for, at undervisningen ikke kun handler om overførsel af viden og håndværksmæssige færdigheder, men også om at hjælpe eleverne med at udvikle deres egen identitet og eksistens. Jorgensen ville tilføje dialogen en eksistentiell dimension og hermed opfordre lærerne til at tage højde for det subjektive og personlige aspekt af læring i musikundervisningen. Elliott ville argumentere for, at når eleverne ikke har fået tilstrækkelig forforståelse og forhistorie, kan det være svært for dem at engagere sig fuldt ud i musikundervisningen. Han ville opfordre til mere praktisk, kreativ og udforskende læring, hvor eleverne får mulighed for at udforske musikken gennem handling snare end blot passivt at lytte. Jorgensen ville påpege, at forforståelse og forhistorie ikke kun handler om tekniske aspekter af musik, men også om at forstå musik som en kulturel og filosofisk praksis. Hun ville opfordre til mere filosofisk refleksion over, hvad musik betyder i samfundet, og hvordan den relaterer sig til elevernes liv og erfaringer.

Både Elliott og Jorgensen ville være enige i vigtigheden af at engagere eleverne aktivt i musikundervisningen, men deres tilgange ville have forskellige nuancer af didaktiske overvejelser. Elliott ville fokusere på den praktiske og udforskende side af musikundervisningen, mens Jorgensen ville fremhæve det filosofiske og kulturelle aspekt af musikken.

For Elliott ville en dialogisk tilgang involvere lærere og elever i en gensidig udveksling af ideer og erfaring, hvor musik udforskes, skabes og forstås sammen. Jorgensen ville opfordre til kritisk refleksion over musikkens rolle i samfundet og kulturen. En dialogisk tilgang ville i hendes optik indebære, at eleverne deltager i dialoger om musikkens sociale og eksistentielle aspekter, hvor de opfordres til at udtrykke sig og udforske musikkens betydning ud over de tekniske aspekter. Elliott ville insistere på vigtigheden af at finde sin egen stemme og udtrykke følelser gennem musik.

Musiklæreres overvejelser over

Musiklærer: *Der kunne jeg godt have meget mere brug for tid til refleksioner over undervisning, evaluering, hvad der skete, og at vi har en ugentlig kontakt med de andre lærere uden at være foran eleverne.*

musikfagets formål

Musiklæreren ytrer et ønske om mere tid til at reflektere over undervisningen i dialog med de andre lærere. Dog sikrer rutinemæssige møder mellem lærere ikke i sig selv en dybere forståelse af undervisningen. For at dialogen mellem lærere skal føre til en dybere forståelse af musikundervisningens formål, ville Jorgensen opfordre til, at lærere engagerer sig i kritisk tænkning og refleksion over deres praksis, når de mødes. Dette kan blandt andet omfatte overvejelser over undervisningsmetoder, undervisningsindhold og samarbejdet mellem lærere. Generelt ville Jorgensen opfordre til en musikundervisning, som gennem samarbejde mellem både lærere og elever og det omkringliggende samfund udvikler sig i takt med pædagogiske tendenser og forskning inden for musikundervisning. Jorgensen ville betone vigtigheden af kritisk tænkning og refleksion i musikundervisningen. I forhold til dialog mellem lærere ville Jorgensen argumentere for, at dialogen skal udfordre konventionelle tanker ved at opfordre musiklærere til at forholde sig kritisk til måden, hvorpå musikundervisningen bliver påvirket af samfundsmæssige normer og værdier.

Elliott ville i dialogen betone musik som en personlig oplevelse frem for en filosofisk analyse. Han ville argumentere for, at dialogen i musikundervisningen bør bidrage til at fremme en forbindelse til musik og hinanden, ligesom den bør opfordre til musikalsk udfoldelse og skabelse.

En formålsdrevet musikdidaktik

Samlet set ville Elliott og Jorgensen fremhæve, at musikundervisningen kan udforske og berige elevernes liv. Musikundervisningen kan, når den er præget af refleksion og kritisk tænkning, være en kilde til kreativitet, forståelse og personlig udvikling, der fremmer mangfoldighed som en berigende del af menneskelivet. Overordnet bør behovet for mere tid og refleksion i undervisningen ses som en del af en bredere diskussion af musikalske oplevelser og musikfagets overordnede formål. Et væsentligt bidrag i forhold til en formålsdrevet musikdidaktik er en musikundervisning, der skaber et rum, hvor eleverne er frie til at udforske deres følelser og eksistentielle spørgsmål gennem forskellige musikalske udtryk. Musiklæreren vil her fungere som en vejleder snarere end en autoritær figur, hvilket vil støtte elevernes åndsfrihed i musikundervisningen.

Sammenfattende vil en musikundervisning med fokus på åndsfrihed indebære åbne diskussioner om musikkens rolle i samfundet, mulighed for kreativ udfoldelse, en faciliterende lærerrolle, et inkluderende læringsmiljø og integrering af filosofiske og eksistentielle diskussioner om musik.

De teoretiske refleksioner udgør en fortolkende fremstilling med henblik på at udforske, forstå og implementere en musikundervisning, der ikke kun ser musik som en teknik, men også som et redskab til personlig udforskning og kulturel forståelse. Den dialogiske tilgang åbner for refleksion over musikkens kontekst og inspirerer til en dybere forbindelse mellem musik og åndsfrihed i undervisningssammenhænge.

Lærernes syn på musik, elever og diversitet

Analysen peger på tre væsentlige fund i forhold til musikfaget og åndsfrihed. Det første er musiklærernes syn på musik som et kulturelt fænomen, det andet er musiklærernes møde med eleverne, og det tredje er værdsættelse af diversitet.

Musik som kulturelt fænomen i undervisningen

I analysen træder det frem, at musiklærerne overvejende forholder sig til musikken som en universel udtryksform, hvor musikkens forventes i sig selv at skabe fællesskab – uafhængigt af kulturelle til-hørsforhold. Både Jorgensen og Elliott fremhæver vigtigheden af at anerkende og værdsætte den kulturelle mangfoldighed i musik, og de henviser til, at musik er mere end blot en universel kunstform. Musikken er universel, eftersom der findes musikalske produkter i forskellige kulturer og samfund, som har det tilfælles, at de afspejler og udtrykker værdier, traditioner og perspektiver. Musik er tilgængelig som et kulturelt fænomen, og ved at inddrage forskellige musikalske udtryk i musikundervisningen får elever mulighed for at opleve og undre sig i fællesskab. Det er dog nødvendigt, at musiklærerne dels er opmærksomme på, at musikken både er universelt og kulturelt forankret, dels at eleverne ikke blot lytter til musik fra forskellige kulturer, men også aktivt deltager i udforskning og skabelse af musikalske udtryk i musikundervisningen.

Musiklærernes møde med eleverne i undervisningen

Musikundervisningen i folkeskolen rummer et betydeligt potentiale til at fremme åndsfrihed, forstået som retten til at tænke frit, udtrykke egne holdninger og værdsætte kulturel mangfoldighed. Musikundervisningen i folkeskolen er set i et åndsfrit perspektiv som en mangfoldig symfoni, der ikke blot lærer eleverne at spille instrumenter eller synge, men også åbner døren til forskellige måder at tænke på og dermed giver indsigt i forskellige kulturelle perspektiver. Gennem musikken får eleverne mulighed for at udforske forskellige genrer og kulturelle udtryk, hvilket kan danne grobund for dialog, hvor forskellige holdninger kan udtrykkes.

Ved at introducere eleverne for et bredt spektrum af musik fra forskellige dele af verden samt udvikle undervisningsmetoder dertil, værdsættes den kulturelle diversitet. Musik er ikke bare noder, rytmer og reproduktion. Musik kan give eleverne mulighed for at udtrykke deres egne følelser, tanker og holdninger, når musikundervisningen er en platform, hvor de kan skabe, improvisere og ytre egne holdninger.

Musikundervisningen kan derfor fungere som en katalysator for dannelse af borgere, der ikke kun kan navigere i en kompleks verden, men også kan bidrage aktivt til at skabe et mere tolerant samfund.

Værdsættelse af diversitet i undervisningen

Musiklærerne udtrykker forståelse for ikke kun at danne eleverne musikalsk, herunder at lære dem musikalske færdigheder, men også som mennesker. I forlængelse heraf kan man inddrage Jorgensen og Elliott, som anbefaler, at eleverne deltager aktivt i musikundervisningen. Det kan eleverne gøre ved i fællesskab at reflektere over deres musikalske oplevelser – og gennem musikalske skabelsesprocesser blive nysgerrige på at udtrykke deres følelser og holdninger.

Samlet set har musikundervisningen potentiale til at fremme møder på tværs af forskellige kulturer og udtryksformer. Men det kræver, at musiklærere og undervisningsmiljøer tilskynder diversitet i det musikalske repertoire og aktiv deltagelse gennem organiserede dialoger og musikalske skabelsesprocesser i musikundervisningen. For at indfri åndsfrihed i musikundervisningen er det nødvendigt at fortsætte med at udforske og udfordre eksisterende undervisningsmetoder til musikundervisningen:

I og med en refleksion af musikundervisningen og musikfaget kan man inddrage forskellige perspektiver, som udfordrer konventionelle tanker og samfundsmæssige normer om musikfagets potentialer.

Afrunding

Som denne artikel har vist, er det i praksis en udfordring at integrere åndsfrihed i musikundervisningen – trods dens optræden i folkeskolens formålsparagraf. Jeg har fremhævet nogle udfordringer i form af begrænset diversitet i det musikalske repertoire, manglende mulighed for refleksion over praksis samt behovet for at skabe et deltagende, skabende musikmiljø i undervisningen.

Dette rejser spørgsmålet om, hvordan musikundervisningen og musiklærere didaktisk kan forholde sig til åndsfrihed. Jeg har lagt på vægt på at betragte åndsfrihed i et kulturfilosofisk perspektiv i musikundervisningen – og fremhæve en ideel musikundervisning, hvor både musiklærere og elever får mulighed for at udforske musikalske udtryk og skabe forbindelser på tværs af kulturelle grænser.

Dette er blot ét perspektiv på åndsfrihed i musikundervisningen, der er plads til mange flere i debatten. Det er derfor vigtigt at fortsætte med at udforske og diskutere måder, hvorpå folkeskolens formålsparagraf, herunder demokrati, ligeværd og åndsfrihed, kan integreres i skolen generelt og i dette tilfælde i musikfaget. En sådan integrering vil hjælpe eleverne med at udvikle de nødvendige færdigheder og erfaringer til at leve i et samfund, som værdsætter diversitet og respekterer individuel tænkning.

Litteratur

- Appel, C. & Coninck-Smith, N. (red.) (2013). *Dansk skolehistorie: hverdag, vilkår og visioner gen-nem 500 år*. Aarhus Universitetsforlag.
- Boeskov, K. (2023). *Grib engagementet. Rapport*. København: Rytmisk Musikkonservatorium & Slots- og Kulturstyrelsen.
- BUVM (Børne- og Undervisningsministeriet) (2024). *Bekendtgørelse af lov om folkeskolen*. LBK nr 989 af 27/08/2024. København: Børne- og Undervisningsministeriet.
- Cardoso, R. (2023). Music Matters: A Philosophy of Music Education by David Elliott and Marissa Silverman (review). *Philosophy of Music Education Review*, 31(1), 75-91.
- Cohen, S. (1993). *Ethnography and popular music studies*. *Popular Music*, 12(2), 123-138.
- DeNora, T. (1986). How is extra-musical meaning possible? Music as a place and space for work. *Sociological Theory*, 4(1), 84-94.
- DeNora, T. (1995). The musical composition of reality? Music, action and reflexivity. *Sociological Review*, 43(2), 295-315.
- DeNora, T. (2000). *Music in Everyday Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elliott, D.J. (1989). Key concepts in multicultural music education. *International Journal of Music Education*, 13, 11-18.
- Elliott, D.J. (1990). Music as culture: Toward a multicultural concept of arts education. *Journal of Aesthetic Education*, 24(1), 147-166.
- Elliott, D.J. (1995). *Music Matters: A New Philosophy of Music Education*. New York, NY: Oxford University Press.
- Elliott, D.J. (red.) (2005). *Praxial Music Education: Reflections and Dialogues*. New York, NY: Oxford University Press.
- Elliott, D.J. (2009). Curriculum as professional action. I Regelski, T.A. & Gates, J.T. (red.). *Music Education for Changing Times: Guiding Visions for Practice*. New York, NY: Springer.
- Fogh, I.M., Schmidt, M.B. & Philipsen, H. (2021). *Den Magiske Musikmaskine. Forskningsrapport*. Odense: Syddansk Universitet, Center for Grundskoleforskning.
- Folketinget (2023). *Grundloven*. Ft.dk. København: Folketinget.
- Hansen, M. (2024). Gode musikalske fællesskaber i folkeskolen fra et elevperspektiv. *Unge Pædagoger*, 1, 100-108.
- Hansen, M. & Chemi, T. (2025 – under udgivelse). *Multidisciplinary Perspectives on Arts and Arts Integrated Learning for Middle Level Education (kapitel: Music Teachers' Beliefs About Multicultural Music Education)*. London: Routledge.
- Holgersen, S.E. & Holst, F. (red.) (2020). *Musikfaget i undervisning og uddannelse. Status og perspektiv 2020*. København: DPU, Aarhus Universitet.
- Jorgensen, E.R. (1990). Philosophy and the music teacher: Challenging the way we think. *Music Educators Journal*, 76(5), 17-23.
- Jorgensen, E.R. (1997). *In Search of Music Education*. Chicago, IL: University of Illinois Press.
- Jorgensen, E.R. (2003). *Transforming Music Education*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Jorgensen, E.R. (2008). *The Art of Teaching Music*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Kierkegaard, S. (1963) (1849). *Sygdommen til Døden. Samlede Værker. Bind 15*. København: Gyldendal.
- Korsgaard, O. & Mørch, M.A. (2022). *Åndsfrihed i det moderne samfund*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Nielsen, V.C. (2022). *Censorformandskabet Læreruddannelsen. Årsberetning 2022*. Haderslev: Censorformandskabet for Læreruddannelsen.
- Nordentoft, K. (1995). *Kierkegaards psykologi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Urbain, O. (2008). *Music and Conflict Transformation: Harmonies and Dissonances in Geopolitics*. London: I.B. Tauris.
- Urbain, O. (2010). *Daisaku Ikeda's Philosophy of peace. Dialogue, Transformation and Global Citizenship*. London: I.B. Tauris.
- Walker, R. (2000). Multiculturalism and music re-attached to music education. *Philosophy of Music Education Review*, 8(1), 31-39.
- Zentner, H. (1973). *Prelude to Administrative Theory: Essays in Social Structure and Social Process*. Calgary: Strayer.